

การเสริมสร้างและพัฒนาทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

Strengthening and Developing New Generation Heirs of Agriculturists According to the New Agricultural Theory, Mae Fah Luang District, Chiang Rai Province

วารดวง สมณศักดิ์ และประยูร อิมิวัตร์*

สำนักวิชาการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย 80 หมู่ 9 ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงราย 57100

Waraduang Sommanasak and Prayoon Imiwat

School of Public Administration 80 Moo 9 Tambol Bandoo Muang Subdistrict
Chiangrai Province 57100

Email: waraduang@hotmail.com, prayoon6318@gmail.com

Received: December 14, 2020

Revised: May 19, 2021

Accepted: May 24, 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างและพัฒนาทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาวิธีการเสริมสร้างและพัฒนาทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ และ (2) เพื่อส่งเสริมและพัฒนาทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ให้มีความรู้ ความเข้าใจและเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่

ขอบเขตการวิจัย ประกอบด้วย นักศึกษาของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย จำนวน 200 คน ผู้นำชุมชน 8 คน เกษตรกรที่มีทายาท จำนวน 10 คน และทายาทเกษตรกร จำนวน 10 คน รวม 228 คน โดยใช้เครื่องมือการวิจัย คือ การสัมภาษณ์เชิงลึกและการอบรมเชิงปฏิบัติการ

ผลการศึกษา พบว่า วิธีการเสริมสร้างและพัฒนาทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ มี 3 วิธี คือ (1) การช่วยเหลือทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่จากภาครัฐ อาทิ อบรมให้ความรู้ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ การเข้าถึงที่ดินและเงินทุน (2) การส่งเสริมเกี่ยวกับการ

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สำนักวิชาการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

รวมกลุ่มและการสร้างเครือข่ายของทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ และ (3) การศึกษาดูงานเทคโนโลยีสมัยใหม่ทางการเกษตรและการเรียนรู้จากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ

การส่งเสริมและพัฒนาทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ให้มีความรู้ ความเข้าใจและเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการอบรมเชิงปฏิบัติการนักศึกษาของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย จำนวน 200 คน

คำสำคัญ: การเสริมสร้างและพัฒนา, ทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่, แนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่, อำเภอแม่ฟ้าหลวง, จังหวัดเชียงราย

Abstract

The purposes of the research entitled “Strengthening and Developing New Generation Heirs of agriculturists according to the New Agricultural Theory, Mae Fah Luang District, Chiang Rai Province were : (1) to study methods of strengthening and developing new heirs of agriculturists according to the new agricultural theory and (2) to support and develop the new generation heirs of agriculturists to have knowledge and understanding and caused self-learning according to the New Agricultural Theory.

The scope of the research consisted of heirs of Agriculturists who were students of the Office of Non-formal and Informal Education, Mae Fah Luang District, Chiang Rai Province, totaling 200 students, community leaders 8 people, agriculturists with 10 heirs (grandchildren) and 10 young generation heirs of agriculturists, totaling 228 people using the research tools; an in-depth interview, a focus group and a workshop.

The results showed the strengthening and developing method of agriculturists according to the new agricultural theory It can be summarized in 3 ways: (1) The government helps the new generation heirs of agriculturists, such as training to provide knowledge from upstream to downstream. Access to land and capital (2) Promotion of association and building a network of the new generation heirs of agriculturists and (3) study visits on modern agricultural technology and learning from farmers who are successful in farming.

Regarding to the support and development of the new generation heirs of agriculturists to have knowledge and understanding and caused self-learning according to the New Agricultural Theory, the researchers organized the workshop training for the students of the Office of Non-formal and Informal Education, Mae Fah Luang District, Chiang Rai Province, totaling 200 students.

Keywords: Strengthening and Developing, New Generation Heirs of agriculturists, the New Agricultural, Mae Fah Luang District, Chiangrai Province

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ลักษณะทางภูมิประเทศและพื้นฐานของประเทศไทยเหมาะสมกับการทำการเกษตรเป็นอย่างมาก เนื่องจากที่ตั้งของประเทศเป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำหลายสายไหลผ่าน ทำให้ดินประกอบด้วยแร่ธาตุและสารอาหารจำนวนมาก จนส่งผลให้การเพาะปลูกประสบความสำเร็จ ดังคำพูดที่ว่า ประเทศไทยเป็นอู่ข้าวอู่น้ำ เป็นที่ทราบกันดีว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรของประเทศไทยนั้นสร้างรายได้จำนวนมากให้กับประเทศ อาทิ ข้าว ยางพารา มันสำปะหลัง ข้าวโพด จนทำให้ประเทศไทยติดอันดับหนึ่งในสิบของผู้ผลิตและส่งออก ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรซึ่งคิดเป็นร้อยละ 28 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ และในเดือน สิงหาคม พ.ศ. 2561 มูลค่าการส่งออกผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรขยายตัวคิดเป็นร้อยละ 4.1 โดยสินค้าการเกษตรที่ขยายตัว ได้แก่ ผัก ผลไม้สดแช่แข็ง กระป๋องและแปรรูปข้าว¹

ปัจจุบันประชากรของประเทศไทย ร้อยละ 35 อยู่ในภาคเกษตรกรรม แต่ทว่าในปัจจุบันภาคการเกษตรของประเทศไทยตกอยู่ในภาวะการณ์ที่น่าเป็นห่วง ซึ่งหากพิจารณาแล้วจะพบว่าพื้นที่การเกษตรและจำนวนเกษตรกรรายย่อยลดลงเป็นจำนวนมาก เนื่องจากปัญหาของเกษตรกรจำนวนมากไม่ได้รับการดูแลและแก้ไขจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจัง หากปล่อยให้เกิดปัญหาเหล่านี้โดยไม่ได้รับการแก้ไข ประเทศไทยอาจเข้าสู่การถดถอยของวิถีเกษตรกรรม การเกิดกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ซึ่งด้านการเกษตรของประเทศไทยได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน โดยปรากฏการณ์ของปัญหาที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรไทยมีหลายสาเหตุที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาเรื่องทุนเกษตรกรขาดต้นทุนทั้งเงินสดและเครื่องมือในการประกอบอาชีพ รวมถึงขาดแคลนที่ดินที่จะใช้ในการผลิต ทำให้ต้องไปเช่าที่ดินทำกิน ปัญหาเรื่องการตลาด เมื่อผลผลิตออกมาแล้วเกษตรกรไม่ทราบว่าจะต้องนำผลผลิตนั้นไปจำหน่ายในแหล่งใดบ้าง ทำให้ต้องพึ่งพาพ่อค้าคนกลางและปัญหาเกี่ยวกับความรู้ในการทำการเกษตรที่ถูกต้อง ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่จะใช้วิธีการเพาะปลูกแบบเดิม ๆ หรือทำตามที่บรรพบุรุษสั่งสอนมาตั้งแต่อดีต ทำให้เกิดปัญหาเดิม ๆ ซ้ำ ๆ การแก้ปัญหาที่แก้ไขแบบเดิม ๆ ทำให้ไม่มีการพัฒนาองค์ความรู้เรื่องการเกษตรแบบใหม่ที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรได้อย่างยั่งยืนและแท้จริง²

ในปัจจุบันมีแนวคิดเกี่ยวกับการทำเกษตรแนวใหม่และเกษตรแบบยั่งยืนหลายแนวคิด อาทิ การทำเกษตรแบบผสมผสาน (Integrated farm) การทำเกษตรแบบ smart farm การทำเกษตรแบบแนวตั้ง (Vertical Farm) และเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งการทำเกษตรแนวใหม่ดังกล่าวเป็นการใช้หลักการหรือแนวคิดการทำการเกษตรที่ช่วยให้คุณภาพชีวิตของเกษตรกรดีขึ้นและเป็นการรักษา

¹ ประชาชาติธุรกิจ, “มูลค่าการส่งออก,” 2563, <https://www.prachachat.net/economy/news-223759>, สืบค้นเมื่อ 14 สิงหาคม 2563.

² ศูนย์สารสนเทศ สำนักประชาสัมพันธ์ เขต 3 จังหวัดเชียงใหม่, “นิยามความยากจน,” 2563, http://issuu.com/cusri/docs/poverty_and_inequality/104, สืบค้นเมื่อ 14 สิงหาคม 2563.

ความสมดุลของสภาพแวดล้อมอย่างยั่งยืน แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นแนวทางการทำการเกษตรที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) ได้มีพระราชดำริในการแก้ปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกินของเกษตรกรให้ดำเนินการในพื้นที่ทำกินที่มีขนาดเล็ก ประมาณ 15 ไร่ ด้วยวิธีการจัดการทรัพยากรระดับไร่นาอย่างเหมาะสม ด้วยการจัดสรรการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยให้มีการจัดสร้างแหล่งน้ำในที่ดินสำหรับการทำการเกษตรแบบผสมผสานอย่างได้ผล ตามอัตราส่วน 30 : 30 : 30 : 10 ซึ่งหมายถึง พื้นที่ส่วนที่หนึ่งประมาณร้อยละ 30 ให้ขุดสระเก็บกักน้ำ เพื่อใช้เก็บกักน้ำฝนในฤดูฝนและใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์น้ำและพืชน้ำต่าง ๆ (สามารถเลี้ยงปลา ปลูกพืชน้ำ เช่น ผักบุ้ง ผักคะเจดฯ ได้ด้วย) พื้นที่ส่วนที่สองประมาณร้อยละ 30 ให้ปลูกข้าวในฤดูฝน เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวันในครัวเรือนให้เพียงพอตลอดปี เพื่อตัดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งตนเองได้ พื้นที่ส่วนที่สามประมาณร้อยละ 30 ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร ฯลฯ เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่าย และพื้นที่ส่วนที่สี่ประมาณร้อยละ 10 ใช้เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ และโรงเรือนอื่น ๆ (ถนน คันดิน กองฟาง ลานตาก กองปุ๋ยหมัก โรงเรือน โรงเพาะเห็ด คอกสัตว์ ไม้ดอกไม้ประดับ พืชผักสวนครัวหลังบ้าน เป็นต้น) ทั้งนี้ วัตถุประสงค์ของการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ก็เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรไทย รวมทั้งเพื่อให้เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ มีรายได้ไว้ใช้จ่ายอย่างเพียงพอในชีวิตประจำวัน อีกทั้งเพื่อให้มีอาหารไว้บริโภคตลอดปี ซึ่งปัจจุบันรัฐบาลได้นำแนวทางการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชไปส่งเสริมและพัฒนาอย่างแพร่หลาย ทั้งนี้ เพื่อการผลิตทางเกษตรกรรมที่ยั่งยืนและเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของเกษตรกร

แต่อย่างไรก็ตามปัญหาในปัจจุบันที่เกิดขึ้น คือ ลูกหลานหรือทายาทของเกษตรกรไม่เห็นความสำคัญของการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ เนื่องจากอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่สร้างรายได้น้อย ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตประจำวัน และต้องพึ่งพาปัจจัยจากสภาพแวดล้อมภายนอกเป็นอย่างมาก อาทิ สภาพอากาศ เศรษฐกิจระหว่างประเทศ เป็นต้น อีกทั้งสภาพเศรษฐกิจ สังคมและค่านิยมการประกอบอาชีพมีการเปลี่ยนแปลง ทำให้คนรุ่นใหม่โดยเฉพาะทายาทเกษตรกรจำนวนมากสนใจที่จะประกอบอาชีพรับจ้าง พนักงานโรงงาน พนักงานบริษัท ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัวมากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาจำนวนเกษตรกรลดน้อยลง จากสถานการณ์ด้านแรงงานภาคเกษตรของประเทศไทยที่ลดลงนั้นเป็นสาเหตุให้ประเทศไทยตกอยู่ในภาวะการพึ่งพาเป็นห่วง เนื่องจากปัญหาภาคเกษตรของไทยจากอดีตถึงปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่อยู่บนพื้นฐานทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ได้แก่ การไร้ที่ดินทำกิน ค่าเช่าที่สูง ราคาผลผลิตที่ตกต่ำ ความยากจน หรือสภาวะหนี้สิน เป็นต้น³ อีกทั้งปัจจัยเสี่ยงของภาคเกษตร คือ การเผชิญกับปัญหาเรื่องแหล่งน้ำ และภัยธรรมชาติ เนื่องจากไม่มีการจัดการบริหารเรื่องแหล่งน้ำที่ดี

³ รัฐพงษ์ จันทคุณานุรักษ์, ศุภพร ไทยภักดี และพันธ์จิตต์ สีเหนียง, “ปัจจัยด้านเศรษฐกิจของเกษตรกรกับการพัฒนาการเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ตำบลลานางรอง อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์,” *วารสาร Veridian มหาวิทยาลัยศิลปากร* 8, ฉ.3 (กันยายน-ธันวาคม 2558): 314-328.

ปัญหาเกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์ที่ไม่มีคุณภาพ ไม่มีแหล่งผลิตเมล็ดพันธุ์ ความไม่แน่นอนของราคา ผลผลิตการเกษตรและการขนส่งที่เป็นไปด้วยความลำบาก และปัญหาระยะทางไกลจึงไม่สามารถขายผลผลิตตามโรงสีได้ จึงจำเป็นต้องขายให้กับพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อถึงที่แทน ถึงแม้ราคาจะต่ำกว่าก็ตาม⁴

ปัจจัยเสี่ยงของภาคเกษตรคือ กลุ่มลูกเกษตรกรที่ไม่ขายที่ดินแต่ไม่ทำเอง เนื่องจากมี โอกาสเรียนสูงและหางานที่เชื่อได้ว่าดีกว่าการทำเกษตรกรรม ความเสี่ยงของลูกเกษตรกร เหล่านี้คือ การเผชิญกับความไม่รู้และขาดทักษะในการทำเกษตรสมัยใหม่ ขาดการต่อยอด พัฒนาความรู้ในอาชีพของครอบครัว ขาดความรู้เท่าทันถึงกลไกของตลาด ความไม่แน่นอนของ ราคาพืชผล ขาดความรู้การจัดการที่ดินที่ดี เนื่องจากการเข้าสู่ระบบการศึกษาในระบบโรงเรียน และทำงานด้านอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเกษตร จึงมักใช้การจ้างวานเครือญาติหรือจ้างแรงงานคน และเครื่องจักรกลการเกษตรในพื้นที่ทำนาแทน เน้นการทำนาโดยใช้ทุนสูง นำไปสู่ความไม่ คุ่มทุนไปจนถึงการมีหนี้สินที่ไม่สามารถจัดการได้และนำไปสู่การละทิ้งที่ดินถาวรในที่สุด⁵

สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเชียงราย ได้ตระหนักถึงปัญหาการลดลงของ จำนวนเกษตรกร จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรและสถาบัน เกษตรกร โดยเน้นเสริมสร้างการเรียนรู้และขยายผลการทำเกษตรตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่ในแผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเชียงราย 5 ปี (พ.ศ. 2561 - 2565) การวิจัยเรื่องนี้คณะผู้วิจัยได้ศึกษาในพื้นที่อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัด เชียงราย เนื่องจากเป็นอำเภอหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการที่มีจำนวนเกษตรกรลดน้อยลง จากสภาพภูมิประเทศของอำเภอแม่ฟ้าหลวงเป็นอำเภอที่มีพื้นที่เพาะปลูกและประชาชน ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นจำนวนมาก แต่ในปัจจุบันคนรุ่นใหม่ซึ่งเป็นลูกหลานของ เกษตรกรกลับไม่ให้ความสำคัญที่จะสานต่ออาชีพจากบรรพบุรุษ เนื่องจากมองว่าอาชีพ เกษตรกรรมเป็นอาชีพที่ไร้เกียรติและศักดิ์ศรี ไม่มั่นคง และยากจน โดยทายาทเกษตรกรเหล่านี้ รับรู้ข้อมูลและซึมซับความคิด ความเชื่อเหล่านี้ผ่านบรรพบุรุษ รวมไปถึงพ่อแม่ของตนเองที่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาตั้งแต่ในอดีต แต่กลับไม่ได้ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นแต่อย่างใด อีกทั้งค่านิยมในปัจจุบันคือ หากต้องการชีวิตที่มั่นคง สะดวกสบายและมีรายได้ ต้องประกอบ อาชีพรับราชการ ธุรกิจส่วนตัว หรือเป็นพนักงานบริษัท เป็นต้น

ดังนั้น เพื่อเป็นการสืบทอดและดำรงวิถีเกษตรกรรมให้คงอยู่ในอำเภอแม่ฟ้าหลวง อย่างยั่งยืนตลอดไป คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะเสริมสร้างและพัฒนาทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ตาม แนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ เพื่อให้ทายาทเกษตรกรในพื้นที่อำเภอแม่ฟ้าหลวงเห็นความจริงของ

⁴ สุพัตตา โอทาศรี, “การดำรงอยู่ของอาชีพชาวนาไทย : กรณีศึกษาชาวนาไทย จังหวัดลพบุรี,” *วารสารวิจัยและ พัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย* 8, ฉ.25 (กรกฎาคม-กันยายน 2556): 34-43.

⁵ ศันสนีย์ กระจำนอมและคณะ, *รายงานฉบับสมบูรณ์ เรื่องการเกษตรกับความมั่นคงทางอาหาร : ทัศนคติและแรงจูงใจ ในการสานต่ออาชีพเกษตรของทายาทเกษตรกรในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่* (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2558).

การทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ที่สามารถทำได้อย่างมีความสุข ไม่มีหนี้สิน ทำให้มีรายได้ มีกัลยาณมิตร และมีชีวิตที่ยืนยาวในพื้นที่การเกษตรของตนเอง รวมทั้งเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยให้เจริญเติบโตยิ่งขึ้น เนื่องจากสินค้าการเกษตรช่วยทำให้ประเทศไทยมีมูลค่าการส่งออกจำนวนมาก พร้อมทั้งช่วยทำให้ชื่อเสียงของประเทศไทยเลื่องลือไปในระดับโลก สมดังคำกล่าวที่ว่าประเทศไทยคือ “ครัวของโลก”

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาวิธีการเสริมสร้างและพัฒนาทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่

1.2.2 เพื่อส่งเสริมและพัฒนาทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ให้มีความรู้ ความเข้าใจและเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่

1.3 ประโยชน์ของการวิจัย

1.3.1 ทายาทเกษตรกรได้องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่พร้อมทั้งนำแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ไปปฏิบัติในพื้นที่การเกษตรของตนเอง

1.3.2 คุณภาพชีวิตของทายาทเกษตรกรที่อาศัยในพื้นที่อำเภอแม่ฟ้าหลวงอยู่ในระดับดี

1.3.3 อาชีพเกษตรกรรมได้รับการอนุรักษ์และสืบทอดให้คงอยู่ตลอดไปจากคนรุ่นใหม่

1.3.4 บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการศึกษาไปส่งเสริมและพัฒนาทายาทเกษตรกรในพื้นที่ของตนเอง

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

คณะวิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ 4 ประเด็น กล่าวคือ ด้านประชากร ด้านเนื้อหา ด้านพื้นที่และด้านระยะเวลา ดังต่อไปนี้

1.4.1 ด้านประชากร

ประชากรในการศึกษาคั้งนี้ คือ นักศึกษาของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย จำนวน 200 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 4 ตำบล ตำบลละ 2 คน รวม 8 คน เกษตรกรที่มีทายาท จำนวน 10 คน และทายาทเกษตรกร จำนวน 10 คน รวมประชากรทั้งสิ้น 228 คน

1.4.2 ด้านเนื้อหา

เพื่อศึกษาวิธีการเสริมสร้างและพัฒนาทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ และเพื่อส่งเสริมและพัฒนาทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เห็นความสำคัญของการทำเกษตร

1.4.3 ด้านพื้นที่

การศึกษาพื้นที่อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย เนื่องจากอำเภอแม่ฟ้าหลวงเป็นแหล่งการเพาะปลูกที่สำคัญของจังหวัดเชียงราย เพราะความเหมาะสมจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของอำเภอแม่ฟ้าหลวงที่เป็นพื้นที่ราบระหว่างหุบเขาส่งผลให้ประชาชนประกอบอาชีพหลักคือ เกษตรกรรม ทำสวน ทำไร่และรับจ้าง นอกจากนี้ค่านิยมการประกอบอาชีพใน

ปัจจุบันที่ไม่เห็นความสำคัญของอาชีพเกษตรกรรมทำให้เด็กรุ่นใหม่เลือกที่จะประกอบอาชีพรับจ้างมากกว่าอาชีพเกษตรกรรมเนื่องจากได้รับค่าตอบแทนหรือรายได้ที่จำนวนมากและมีความมั่นคงในอาชีพ

1.4.4 ด้านระยะเวลาที่ศึกษา

ระยะเวลาที่ศึกษา เดือนตุลาคม 2563 – เดือนตุลาคม 2564 : 12 เดือน

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลหลัก การวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างและพัฒนาทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย คณะผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยจำแนกตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 ส่วน คือประชากรในการศึกษาคั้งนี้ คือ นักศึกษาของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย จำนวน 200 คน ผู้นำชุมชน

ส่วนที่หนึ่ง ทายาทเกษตรกรที่เป็นนักศึกษาของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย จำนวน 200 คน

ส่วนที่สอง ผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชน จำนวน 4 ตำบล ตำบลละ 2 คน รวม 8 คน เกษตรกรที่มีทายาท จำนวน 10 คน และทายาทเกษตรกร จำนวน 10 คน รวมทั้งสิ้น 28 คน

การเลือกพื้นที่ที่ศึกษา การเลือกพื้นที่การวิจัยครั้งนี้เป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) คณะผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ในอำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย เนื่องจากอำเภอแม่ฟ้าหลวงเป็นแหล่งการเพาะปลูกที่สำคัญของจังหวัดเชียงราย เพราะความเหมาะสมจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของอำเภอแม่ฟ้าหลวงที่เป็นพื้นที่ราบระหว่างหุบเขาส่งผลให้ประชาชนประกอบอาชีพหลักคือ เกษตรกรรม ทำสวน ทำไร่และรับจ้าง นอกจากนี้ค่านิยมการประกอบอาชีพในปัจจุบันที่ไม่เห็นความสำคัญของอาชีพเกษตรกรรมทำให้เด็กรุ่นใหม่เลือกที่จะประกอบอาชีพรับจ้างมากกว่าอาชีพเกษตรกรรมเนื่องจากได้รับค่าตอบแทนหรือรายได้ที่จำนวนมากและมีความมั่นคงในอาชีพ

ขั้นตอนการดำเนินการตามเทคนิคของกระบวนการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของทายาทเกษตรกรในพื้นที่อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงรายในสถานการณ์ปัจจุบัน

2. การสำรวจพื้นที่อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตเป็นพื้นฐานของข้อมูลในการดำเนินการวิจัยขั้นตอนต่อไป

3. การสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่โดยอาศัยวิธีการดังต่อไปนี้

4.1 การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation)

4.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

4.3 การอบรมเชิงปฏิบัติการ (Training Workshop)

5. การประมวลผลข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและรายงานผลการศึกษา โดยการประมวลผลการสังเคราะห์ข้อมูลทั้งที่ได้จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก

6. การนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการวิจัยให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปเป็นแนวทางการเสริมสร้างและพัฒนาทนายทนายเกษตรกรรุ่นใหม่ตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่

เครื่องมือในการวิจัย

การศึกษาวิจัยได้ใช้เครื่องมือในการศึกษาเพื่อให้เข้าถึงข้อมูลที่เป็นจริงจากการวิจัย ดังนี้

1. การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม คณะผู้วิจัยได้สังเกตการณ์ดำเนินชีวิตของประชาชน และการประกอบอาชีพของทนายทนายเกษตรกร

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก ในการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน จำนวน 4 ตำบล ตำบลละ 2 คน รวม 8 คน เกษตรกรที่มีทนายทนายจำนวน 10 คนและทนายทนายเกษตรกร จำนวน 10 คน รวม 28 คน ภายใต้อบรมคำถามในวัตถุประสงค์ข้อ 1 คือ เพื่อศึกษาวิธีการเสริมสร้างและพัฒนาทนายทนายเกษตรกรรุ่นใหม่ตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่

3. การอบรมเชิงปฏิบัติการนักศึกษาของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ซึ่งแบ่งการอบรมเป็น 4 ตำบล ตามการสังกัดของกศน. ได้แก่ ตำบลแม่สลองใน ตำบลแม่สลองนอก ตำบลแม่ฟ้าหลวงและตำบลเทอดไทย โดยกำหนดอบรมตำบลละ 50 คน รวม 200 คน ซึ่งเป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการจากวิทยากรที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญและความชำนาญเกี่ยวกับแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่เพื่อให้การดำเนินงานตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 คือ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาทนายทนายเกษตรกรรุ่นใหม่ให้มีความรู้ ความเข้าใจและเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่

วิธีการสร้างและตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย

คณะผู้วิจัยได้สร้างและตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย ดังนี้

การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยสร้างและตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย ดังต่อไปนี้

1. นำร่างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับวิธีการเสริมสร้างและพัฒนาทนายทนายเกษตรกรรุ่นใหม่ตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่เสนอให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือทำการตรวจสอบข้อคำถามเกี่ยวกับความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างและภาษาที่ใช้ อีกทั้งเพื่อให้ข้อคำถามครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2. จัดทำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกภายหลังให้ผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจสอบเครื่องมือเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

3. นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกฉบับสมบูรณ์ไปใช้เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารด้วยการตีความและเรียบเรียงตรวจสอบกับหลักฐานอื่นที่เกี่ยวข้อง

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ นำข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มแล้วจัดบันทึกไว้ มาวิเคราะห์โดยเทียบเคียงกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วนำเสนอเป็นความเรียงเชิงพรรณนา

2. สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ 2 ประการดังนี้

1. วิธีการเสริมสร้างและพัฒนาทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า วิธีการส่งเสริมหรือพัฒนาทายาทเกษตรกรให้สนใจประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ หน่วยงานภาครัฐควรให้การช่วยเหลือทายาทเกษตรกร เช่น การจัดอบรมให้ความรู้ตั้งแต่การวางแผน การผลิต การเก็บเกี่ยวผลผลิต การแปรรูป และช่องทางการจำหน่ายผลผลิต รวมไปถึงการช่วยเหลือเรื่องทุนและที่ดินในการทำเกษตร การบริหารจัดการน้ำ การสร้างเครือข่ายภาคการเกษตร นอกจากนั้นวิธีการส่งเสริมหรือพัฒนาทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ คือการแบ่งพื้นที่ในการเพาะปลูกพืชไร่ พืชสวน เลี้ยงสัตว์ และสร้างบ้าน ตามหลักการคือ 30 : 30 : 30 : 10 โดยแบ่งพื้นที่การเกษตรออกเป็น 4 ส่วน ส่วนแรกนั้น ให้ชุดสระกักเก็บน้ำจำนวนร้อยละ 30 ของพื้นที่ทั้งหมด เนื่องจากการทำเกษตรจำเป็นต้องใช้น้ำ ส่วนที่สอง ให้ปลูกข้าวจำนวนร้อยละ 30 ของพื้นที่เพราะครอบครัวต้องกินต้องใช้ สำหรับเป็นแหล่งอาหารหลัก ส่วนที่สาม ให้ปลูกไม้ผลไม้ยืนต้น เก็บดอกผลไว้กินไว้ขาย เสริมสร้างรายได้ส่วนหนึ่งอีกทาง และส่วนที่สี่ เป็นพื้นที่สำหรับใช้สร้างสิ่งปลูกสร้าง เช่น ที่อยู่อาศัย โรงเรือนเลี้ยงสัตว์ ยุ้งฉาง จำนวนร้อยละ 10 ของพื้นที่ จำนวนสัดส่วนของพื้นที่นี้ทั้งหมดสามารถปรับเปลี่ยนหรือลด ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของสภาพพื้นที่แต่ละแห่งได้ตามสะดวก

กล่าวได้ว่า หัวใจสำคัญของ “การทำเกษตรทฤษฎีใหม่” คือ การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตของเกษตรกร โดยหันมาทำการเกษตรในที่ดินแปลงเล็กลงให้ “พอดี พอประมาณ” กับศักยภาพของแต่ละครัวเรือน

นอกจากนั้นผู้ให้ข้อมูลหลักมีความคิดเห็นว่าการให้ภาครัฐกำหนดนโยบายส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ในแผนยุทธศาสตร์ของประเทศอย่างเป็นรูปธรรมและจริงจัง ซึ่งการกำหนดนโยบายในปัจจุบันยังไม่เพียงพอและครอบคลุม ปัจจุบันกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้กำหนดนโยบายและโครงการการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ อาทิ นำลูกหลานเกษตรกรกลับบ้าน สานต่ออาชีพการเกษตร และโครงการทายาทเกษตรกรมีอาชีพ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนให้คนรุ่นใหม่ได้กลับสู่ถิ่นฐานบ้านเกิดได้กลับบ้านอยู่กับครอบครัว และสานต่ออาชีพการเกษตรของพ่อแม่ ปู่ย่า ตายายโดยจะเน้นการนำเทคโนโลยีต่าง ๆ พัฒนาระบบการผลิต การแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าและการตลาด มีการวางแผนการผลิตที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด เน้นทำน้อยแต่ได้มาก ต้นทุนการผลิตต่ำ แต่ได้ผลกำไรที่คุ้มค่า แต่ทว่ากลับไม่ได้ผลลัพธ์ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนา

การเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ดังนั้นการเพิ่มจำนวนเกษตรกรรุ่นใหม่ให้มีจำนวนมากขึ้น ผู้วิจัยสรุปว่าควรมีกระบวนการ ดังนี้

- (1) จัดทำแผนที่ “เกษตรกรมืออาชีพ” ในชุมชน
- (2) จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้หลักคิดและภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกรมืออาชีพ เหล่านั้น เป็นการเรียนรู้ภายในชุมชนของตนเอง
- (3) กระตุ้นหนุนเสริมให้เกิดการเลียนแบบเพื่อต่อยอดผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการในไร่นาโดยเกษตรกรมืออาชีพ
- (4) ถอดรหัสความคิด ความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากจากการทดลอง และจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับภายนอก อาทิ นักวิชาการ เกษตรกรมืออาชีพจากชุมชนอื่น เป็นต้น
- (5) กระตุ้นหนุนเสริมให้เกิดจินตนาการตัวแบบใหม่ ๆ และสร้างระบบการจัดการที่เหมาะสม
- (6) ใช้ต้นแบบเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จเป็นแหล่งเรียนรู้ของเกษตรกรในชุมชน และ
- (7) ส่งเสริมการรวมกลุ่ม สร้างเครือข่ายและร่วมมือกับภาคีการพัฒนาที่หลากหลายมากขึ้น

หากการสร้างและการพัฒนาทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่มีการบูรณาการทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคการศึกษา ภาคองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนและประชาสังคม โดยร่วมมือผสมผสานกำลังความคิด และการดำเนินงานจะทำให้จำนวนเกษตรกรรุ่นใหม่ในประเทศไทยมีเพิ่มมากขึ้น

อีกทั้งผู้ให้ข้อมูลหลักได้เสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมหรือพัฒนาทายาทเกษตรกรให้หันมาประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ ต้องการให้ภาครัฐดำเนินการโดยการจัดหาวิทยากรที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญด้านการทำเกษตรบรรยายเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจและได้ฝึกปฏิบัติในพื้นที่จริง นอกจากนี้ภาครัฐควรเน้นการจัดกิจกรรมศึกษาดูงานเกี่ยวกับเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อใช้ในการทำการเกษตร รวมถึงเทคนิคในการเพาะปลูกจากผู้ประสบความสำเร็จในการทำเกษตร เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้ที่ได้รับรางวัลจากหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการเปิดโลกทัศน์และมุมมองของทายาทเกษตรกรให้เห็นข้อดีของการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่สามารถอยู่ได้อย่างพอเพียงและมีคุณภาพชีวิตดีกว่าการรับจ้างหรือการเป็นลูกจ้างในโรงงาน

จากข้อมูลสรุปได้ว่า วิธีการส่งเสริมหรือพัฒนาทายาทเกษตรกรให้สนใจประกอบอาชีพเกษตรกรรมของทั้ง 3 กลุ่มเป้าหมายทั้งผู้นำชุมชน เกษตรกรที่มีทายาทและทายาทเกษตรกร พบว่ามี 3 แนวทาง ประกอบด้วย (1) ภาครัฐช่วยเหลือทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ อาทิ อบรมให้ความรู้ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ การเข้าถึงที่ดินและเงินทุน (2) การส่งเสริมเกี่ยวกับการรวมกลุ่ม และการสร้างเครือข่ายของทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ และ (3) การศึกษาดูงานเกี่ยวกับ

เทคโนโลยีสมัยใหม่ทางการเกษตร และการเรียนรู้จากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำ
การเกษตร

ภาพ 1 วิธีการเสริมสร้างและพัฒนาทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่

2. การส่งเสริมและพัฒนาทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ให้มีความรู้ ความเข้าใจและเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่

ผู้วิจัยได้ดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ให้มีความรู้ ความเข้าใจ และเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยการอบรมเชิงปฏิบัติการ ทายาทเกษตรกร ซึ่งเป็นนักศึกษาของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย จำนวน 200 คน แบ่งการอบรมเชิงปฏิบัติการเป็น 4 รุ่น รุ่นละ 50 คน ตามสังกัดของกศน.ตำบลทั้ง 4 แห่ง ได้แก่ กศน.ตำบลเทอดไทย กศน.ตำบลแม่ฟ้าหลวง กศน.ตำบลแม่สลองใน และกศน.ตำบลแม่สลองนอก ในการอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ได้เชิญวิทยากรที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์เกี่ยวกับการทำเกษตรทฤษฎีใหม่มาบรรยายและแบ่งปันประสบการณ์ให้แก่นักศึกษา โดยแบ่งเนื้อหาการอบรมเชิงปฏิบัติการ 3 รายวิชา จำนวน 6 ชั่วโมง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. หลักการดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 1 ชั่วโมง
2. การทำการเกษตรอย่างยั่งยืนและการพัฒนาทายาทเกษตรกร จำนวน 2 ชั่วโมง
3. การทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ จำนวน 3 ชั่วโมง

จากการประเมินความพึงพอใจในการเข้าร่วมการอบรมเชิงปฏิบัติการฯ พบว่า ทายาทเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุ 21–30 ปี การศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า/ไม่ได้เรียน อาชีพรับจ้างทั่วไป รายได้เฉลี่ยต่อเดือนไม่เกิน 3,000 บาท

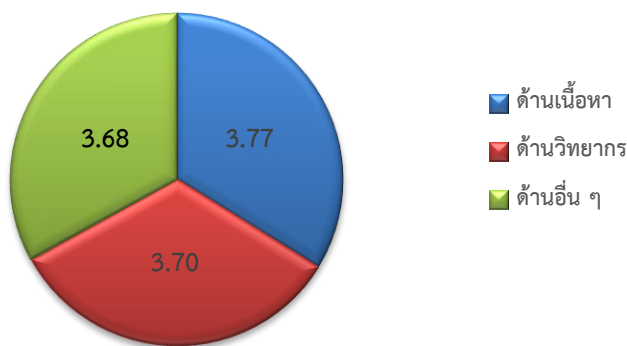
ระดับความพึงพอใจด้านเนื้อหาของการอบรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยของระดับความพึงพอใจสูงสุด คือ ความรู้ที่ได้รับสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง

ด้านวิทยากร โดยรวมอยู่ในระดับมาก ข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยของระดับความพึงพอใจสูงสุด คือ ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาที่บรรยาย

ด้านอื่น ๆ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยของระดับความพึงพอใจสูงสุด คือ ความเหมาะสมของหลักสูตรและเนื้อหาวิชา

สำหรับข้อเสนอแนะเพิ่มเติม คือ ควรเพิ่มระยะเวลาในการอบรมฯ ให้มากกว่านี้

ความพึงพอใจต่อการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการเสริมสร้างและพัฒนา ทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่

ภาพ 2 ความพึงพอใจต่อการอบรมเชิงปฏิบัติการทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่
อำเภอแม่ฟ้าหลวง

สรุป จากผลการประเมินการอบรมเชิงปฏิบัติการฯ ของกลุ่มทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ จำนวน 200 คน พบว่า ในภาพรวมมีความพึงพอใจระดับมาก เนื่องจากเนื้อหาสอดคล้องกับความต้องการและเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ อีกทั้งความรู้ที่ได้รับสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้อย่างแท้จริง

3. การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างและพัฒนาทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย จากการศึกษาพบว่า ทายาทเกษตรกรมีจำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่ไม่มีการสานต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรมจากพ่อแม่ เนื่องจากเห็นว่าอาชีพเกษตรกรรมนั้นลำบากและรายได้น้อยไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ดังนั้นคนรุ่นใหม่จึงไปทำงานรับจ้างในตัวเมือง และส่งเงินให้ครอบครัวเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายในบ้าน ซึ่งหากจะสร้างแรงจูงใจในการให้ทายาทเกษตรกรสานต่ออาชีพเกษตรกรรมจากบรรพบุรุษพบว่าต้องอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังงานวิจัยของคันสนีย์ กระจำจโนม เรื่อง ปัจจัยที่สัมพันธ์กับแรงจูงใจของทายาทเกษตรกรในการสานต่ออาชีพเกษตรกรในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ (2559)⁶ พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับแรงจูงใจในการสานต่ออาชีพเกษตรของทายาทเกษตรกร ได้แก่ 1) ระยะเวลาในการทำการเกษตรของครอบครัว 2) การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรจากแหล่งต่าง ๆ และ 3) ทศนคติต่อการประกอบอาชีพเกษตรของทายาทเกษตรกร ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ควรสร้างแรงจูงใจให้ทายาทเกษตรกรหันมาสนใจอาชีพเกษตร โดยเน้นการให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการการเกษตร เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรใหม่ ๆ เพื่อให้เกษตรกรสามารถตัดสินใจได้ถูกต้อง นอกจากนี้ควรส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสร้างอำนาจต่อรองราคาสินค้าเกษตร รวมถึงหาตลาดในการรองรับผลผลิตเพื่อเป็นการสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวเกษตรกร

สำหรับแนวทางหรือวิธีการส่งเสริมและพัฒนาให้ทายาทเกษตรกรมีความสนใจที่จะสานต่ออาชีพเกษตรกรรมจากบรรพบุรุษนั้น พบว่าผู้ให้ข้อมูลหลัก 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้นำชุมชน เกษตรกรที่มีลูกหลาน และทายาทเกษตรกร มีความคิดเห็นว่าควรให้หน่วยงานภาครัฐกำหนดนโยบายและโครงการต่าง ๆ ที่ทำให้ทายาทเกษตรกรเกิดแรงจูงใจในการทำการเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวิไลวรรณ แผ่นสุระและเพ็ญณี แร่อท (2558)⁷ เรื่องความสนใจและความต้องการของเยาวชนในการประกอบอาชีพด้านการเกษตร กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแท่น อำเภอบ้านแท่น จังหวัดชัยภูมิ พบว่าวิธีการหรือแนวทางในการเสริมสร้างและพัฒนาทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ให้สานต่ออาชีพเกษตรกรรมจากบรรพบุรุษ ได้แก่ 1) จัดกิจกรรมการให้ความรู้ อบรมฝึกปฏิบัติจริงการดูงาน ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร 2) มีการจัดตั้ง สร้างเครือข่ายเยาวชนรักการเกษตรเยาวชนที่ต้องการทำอาชีพเกษตร มีเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ปกป้องหรือในการทำอาชีพร่วมแบ่งปันประสบการณ์ถ่ายทอดต่อกันไปเพื่อเป็นแรงจูงใจให้เยาวชนที่ว่างงาน ไม่มีที่ทำกินมาร่วมกันแบ่งปัน ทดลองการปฏิบัติ 3) การ

⁶ คันสนีย์ กระจำจโนมและคณะ, “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับแรงจูงใจของทายาทเกษตรกรในการสานต่ออาชีพ เกษตรกรในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่,” *วารสารเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่* 32, ฉ.1 (2559): 29-38.

⁷ วิไลวรรณ แผ่นสุระและเพ็ญณี แร่อท, “ความสนใจและความต้องการของเยาวชนในการประกอบอาชีพ ด้านการเกษตร กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแท่น อำเภอบ้านแท่น จังหวัดชัยภูมิ,” *วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์* 4, ฉ.1 (ม.ค.-มิ.ย. 2558): 237-249.

สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในเบื้องต้นเป็นปัจจัยการผลิตที่จำเป็นในการเริ่มทำการเกษตร 4) สร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างปราชญ์เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตร 5) จัดงานนิทรรศการ การประกวด ผลผลิตทางการเกษตรเป็นการสร้างแรงบันดาลใจในการทำอาชีพให้กับเยาวชนด้วยเพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดความสนุกและน่าสนใจมากขึ้น ซึ่งจากผลการศึกษาตรงกับงานวิจัยของ Jiun-Hao Wang (2014)⁸ เรื่องการสรรหาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้สนใจการประกอบอาชีพเกษตรกรรม : มุมมองด้านโครงสร้างนโยบาย โดยผลการศึกษา พบว่าการสนับสนุนเกษตรกรรุ่นใหม่ให้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ รัฐบาลต้องสนับสนุนเครื่องมือและอุปกรณ์สำหรับการทำการเกษตร อย่างไรก็ตามการสรรหาเกษตรกรรุ่นใหม่จะประสบความสำเร็จได้ต้องใช้มาตรการอื่น ๆ เพิ่มเติม อาทิ การปรับปรุงพื้นที่ทำการเกษตร การให้คำแนะนำในการทำการเกษตรและการลดอัตราภาษี ซึ่งมาตรการเหล่านี้อาจเป็นทางเลือกให้เกษตรกรรุ่นใหม่กลายเป็นผู้ประกอบการเกษตรต่อไปได้ในอนาคต สอดคล้องกับการศึกษาเรื่อง แนวทางการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่เข้าสู่ภาคการเกษตรของสำราญ สารบรรณ (2561)⁹ แนวทางในการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ที่สอดคล้องกับเกษตร 4.0 ได้แก่ การพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นผู้ประกอบการเกษตรที่นำเทคโนโลยีและนวัตกรรมเข้ามาใช้เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต โดยจัด หลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรรุ่นใหม่ และพัฒนา หลักสูตรร่วมกับหน่วยงานวิจัยต่าง ๆ โดยใช้ศูนย์บ่มเพาะเกษตรกรรุ่นใหม่เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเป็นต้นแบบของเกษตรกรรุ่นใหม่ รวมทั้งการสร้างเครือข่ายของเกษตรกรรุ่นใหม่ นอกจากนี้ ควรพัฒนาต่อยอดเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีศักยภาพให้เข้าถึงแหล่งเงินทุนและช่องทางการตลาด การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสื่อสารมากขึ้น ในส่วนของเจ้าหน้าที่ควรพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อสามารถเป็นพี่เลี้ยงให้คำแนะนำแก่เกษตรกรรุ่นใหม่ และการประชาสัมพันธ์ให้สังคมรับรู้และเข้าใจถึงความสำคัญของการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่

นอกจากนั้นผลการศึกษาพบว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 3 กลุ่ม พบว่า ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการทำการเกษตรโดยใช้แนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นหลัก ซึ่งเป็นแนวทางหรือหลักการในการจัดทรัพยากรระดับไร่นา คือ ที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำเนินการทฤษฎีใหม่ได้พระราชทานขั้นตอนดำเนินงาน ดังนี้¹⁰

⁸ Jiun-Hao Wang, "Recruiting Young Farmers to Join Small-Scale Farming : A Structural Policy Perspective," *the FFTC-RDA International Seminar on Enhanced Entry of Young Generation into Farming*, Oct. 20-24, Jeonju, Korea, 2014.

⁹ สำราญ สารบรรณ, "แนวทางการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่เข้าสู่ภาคการเกษตร," *หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักรรุ่นที่ 60 ประจำปีการศึกษา 2560-2561*.

¹⁰ สุเทพ พันประสิทธิ์, *การศึกษาวិถีการผลิตตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรภาคกลาง* (กรุงเทพฯ: รายงานฉบับสมบูรณ์คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2553).

ขั้นที่ 1 ทฤษฎีใหม่ขั้นต้น มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างเสถียรภาพของการผลิต เสถียรภาพด้านอาหารประจำวัน ความมั่นคงของรายได้ ความมั่นคงของชีวิตและความมั่นคงของชุมชนชนบท เป็นเศรษฐกิจพึ่งตนเองมากขึ้น มีการจัดสรรพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย ให้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ตามอัตราส่วน 30 : 30 : 30 : 10 ซึ่งหมายถึงพื้นที่ส่วนที่หนึ่งประมาณร้อยละ 30 ให้ขุดสระเก็บกักน้ำเพื่อใช้เก็บกักน้ำฝนในฤดูฝนและใช้เสริมการปลูกพืชใน ฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์น้ำและพืชน้ำต่าง ๆ พื้นที่ส่วนที่สองประมาณร้อยละ 30 ให้ปลูกข้าวในฤดูฝน เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวันในครัวเรือนให้เพียงพอตลอดปี เพื่อตัดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งตนเองได้ พื้นที่ส่วนที่สามประมาณร้อยละ 30 ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร ฯลฯ เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่ายและพื้นที่ส่วนที่สี่ประมาณร้อยละ 10 ให้เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ และโรงเรียนอื่น ๆ

ขั้นที่ 2 ทฤษฎีใหม่ขั้นกลาง เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ลงมือปฏิบัติตาม ขั้นที่หนึ่งในที่ดินของตนเป็นระยะเวลาพอสมควรจนได้ผลแล้ว เกษตรกรก็จะพัฒนาดินตนเองจากขั้น “พออยู่พอกิน” ไปสู่ขั้น “พอมีอันจะกิน” เพื่อให้มีผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้นจึงควรที่จะต้องดำเนินการตามขั้นที่สองและขั้นที่สามต่อไปตามลำดับ

1) **การผลิต** เกษตรกรจะต้องร่วมมือในการผลิต โดยเริ่มตั้งแต่ขั้นเตรียมดิน การหาพันธุ์พืช ปุ๋ย การหาน้ำและอื่น ๆ เพื่อการเพาะปลูก

2) **การตลาด** เมื่อมีผลผลิตแล้ว จะต้องเตรียมการต่าง ๆ เพื่อการขายผลผลิตให้ได้ประโยชน์สูงสุด เช่น การเตรียมลานตากข้าวร่วมกัน การจัดหาผู้รวบรวมข้าว เตรียมหาเครื่องสีข้าว ตลอดจนการรวมกันขายผลผลิตให้ได้ราคาดีและลดค่าใช้จ่ายด้วย

3) **ความเป็นอยู่** ในขณะเดียวกันเกษตรกรต้องมีความเป็นอยู่ที่ดีพอสมควร โดยมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น อาหารการกินต่าง ๆ เสื้อผ้าที่พอเพียง เป็นต้น

4) **สวัสดิการ** แต่ละชุมชนควรมีสวัสดิการและบริการที่จำเป็น เช่น มีสถานอนามัยเมื่อป่วยไข้ หรือ มีกองทุนไว้ให้กู้ยืมเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

5) **การศึกษา** มีโรงเรียนและชุมชนเป็นบทบาทในการส่งเสริมการศึกษา เช่น มีกองทุนเพื่อการศึกษาเล่าเรียนให้แก่เยาวชนของชุมชนเอง

6) **สังคมและศาสนา** ชุมชนควรเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาสังคมและจิตใจ โดยมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว

กิจกรรมทั้งหมดดังกล่าวข้างต้นจะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งส่วนราชการ ภาคเอกชน ท้องถิ่น ตลอดจนสมาชิกในชุมชนเป็นสำคัญ

ขั้นที่ 3 ทฤษฎีใหม่ขั้นก้าวหน้า เมื่อดำเนินการผ่านพ้นขั้นที่สองแล้ว เกษตรกรจะมีรายได้ดีขึ้น ฐานะมั่นคงขึ้น เกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรก็ควรพัฒนาก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สามต่อไป คือ การติดต่อประสานงานเพื่อจัดหาทุนหรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคารหรือบริษัท ห้างร้านเอกชน มาช่วยในการทำธุรกิจ การลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคารกับบริษัทจะได้รับประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ เกษตรกรขายข้าวได้ในราคาสูง ธนาคารกับบริษัท

สามารถซื้อข้าวบริโภคในราคาต่ำ เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภค บริโภคได้ในราคาต่ำเพราะรวมกันซื้อเป็นจำนวนมาก

นอกจากนั้นการทำเกษตรโดยแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ พบว่า ประสบความสำเร็จตามความต้องการของเกษตรกร และอาชีพเกษตรกรรมสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้เกษตรกรซึ่งเป็นไปตามการศึกษาของชยุต อินทร์พรหม (2561)¹¹ เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงกับเกษตรทฤษฎีใหม่ ประยุกต์ทำนา 1 ไร่ได้ 1 แสน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการและแนวทางการนำเกษตรทฤษฎีใหม่ประยุกต์ ทำนา 1 ไร่ ได้ 1 แสนไปปฏิบัติให้สำเร็จผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรรมตามแนวทางนี้สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ เน้นกิจกรรม ประมงและปศุสัตว์ในพื้นที่ขนาดเล็กให้จัดการที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยปรับปรุงและฟื้นฟูระบบนิเวศเกษตร สร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน เงื่อนไขความสำเร็จ ประกอบด้วย บุคคล การตลาด การสืบทอด ถ่ายทอดความรู้ เครือข่าย และการพึ่งตนเองของเกษตรกร ข้อเสนอแนะ ควรส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารในที่ดินทำกินขนาดเล็ก มีกระบวนการพัฒนาเกษตรกร เผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะ และมีการจัดตั้งสถาบันหรือองค์กรรับผิดชอบดูแลเรื่องนี้โดยเฉพาะ

4. ข้อเสนอแนะ

4.1 ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรนำผลการศึกษาแนวทางหรือวิธีการส่งเสริมและพัฒนาทายาทเกษตรกรให้เกิดแรงจูงใจในการสานต่ออาชีพเกษตรกรรมจากบรรพบุรุษไปกำหนดเป็นนโยบายหรือโครงการที่จูงใจให้ทายาทเกษตรกรหันมาทำการเกษตรในที่ดินของตนเอง

2. ทายาทเกษตรกรที่เข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการฯ ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ พร้อมทั้งฝึกปฏิบัติในพื้นที่การเกษตรของตนเองและนำความรู้ที่ได้รับไปถ่ายทอดให้ผู้สนใจได้ทราบและปฏิบัติตามต่อไป

4.2 ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

ควรทำการศึกษารูปแบบในการเสริมสร้างและพัฒนาทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ให้มีแรงจูงใจในการสานต่ออาชีพเกษตรกรรมจากบรรพบุรุษ โดยเน้นการบูรณาการการสร้างรูปแบบจากหลายภาคส่วน อาทิ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และภาคประชาสังคม ทั้งนี้เพื่อให้การเสริมสร้างและการพัฒนาทายาทเกษตรกรเกิดความยั่งยืนอย่างแท้จริง

¹¹ ชยุต อินทร์พรหม, “เศรษฐกิจพอเพียงกับเกษตรทฤษฎีใหม่ ประยุกต์ทำนา 1 ไร่ได้ 1 แสน,” *วารสารพัฒนาสังคม* 20, น.2 (2561): 1-15.

บรรณานุกรม

- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. “แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564).” 2559.
http://tarr.arda.or.th/static2/docs/development_plan2559.pdf.
สืบค้นเมื่อ 14 สิงหาคม 2562.
- เกนศักดิ์ ศรีสว. การศึกษาสภาพและแนวทางในการส่งเสริมการสืบทอดอาชีพทำนาของลูกชาวนา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.
- ชยุต อินทร์พรหม. “เศรษฐกิจพอเพียงกับเกษตรทฤษฎีใหม่ ประยุกต์ทำนา 1 ไร่ได้ 1 แสน.” วารสารพัฒนาสังคม 20, ฉบับที่ 2 (ตุลาคม 2561): 1-15.
- เขาวลิต วิชัย. วิธีการดำรงชีพและการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรของเกษตรกร บ้านบุงคลา ตำบลบัวขาวอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์. (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). 2558.
- ธีรดา วงษ์กุดเลาะ และคณะ. “แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของสำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ 4 จังหวัดขอนแก่น.” วารสารแก่นเกษตร ฉบับพิเศษ. (2562): 1017-1022.
- นลทวรรณ มากหลาย, เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ และบำเพ็ญ เขียวหวาน. “แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ จังหวัดระยอง.” การประชุมวิชาการบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น ปี 2559.
- ภาณี บุญยเกื้อกูล. การพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่เพื่อสร้างความสามารถในการแข่งขันภาคเกษตร. หลักสูตรนักบริหารการทูต รุ่นที่ 9. กรุงเทพฯ: สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ กระทรวงการต่างประเทศ. 2560.
- รัฐพงษ์ จันทกณานุรักษ์, ศุภพร ไทยภักดี และพันธิจิตต์ สีเหนียง. “ปัจจัยด้านเศรษฐกิจของเกษตรกรกับการพัฒนาการเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ตำบลลำนางรอง อำเภอนโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์.” วารสาร Veridian มหาวิทยาลัยศิลปากร 8, ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2558): 314-328.
- วิไลวรรณ แผลดสุระ และเพ็ญณี แรอรท. “ความสนใจและความต้องการของเยาวชนในการประกอบอาชีพ ด้านการเกษตร กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแท่น อำเภอบ้านแท่น จังหวัดชัยภูมิ.” วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์ 4, ฉบับที่ 1 (ม.ค.-มิ.ย. 2558): 237-249.
- คันสนีย์ กระจำจโณมและคณะ. รายงานฉบับสมบูรณ์ เรื่องการเกษตรกับความมั่นคงทางอาหาร : ทศนคติและแรงจูงใจในการสานต่ออาชีพเกษตรกรของทายาทเกษตรกรในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2558.

- คันสนีย์ กระจำโนม, สุदारัตน์ อุทธารัตน์, ณัฐสิทธิ์ ศรีนุรักษ์ และอุบลรัตน์ หยาใส่. “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับแรงจูงใจของทายาทเกษตรกรในการสานต่ออาชีพ เกษตรในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่.” *วารสารเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่* 32, ฉ.1 (2559): 29-38.
- สุเทพ พันประสิทธิ์. *การศึกษาวิธีการผลิตตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรภาคกลาง*. กรุงเทพฯ: รายงานฉบับสมบูรณ์คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2553.
- สุพัตรา โอทาศรี. “การดำรงอยู่ของอาชีพชาวนาไทย : กรณีศึกษาชาวนาไทย จังหวัดลพบุรี.” *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย* 8, ฉ.25 (กรกฎาคม-กันยายน 2556): 34-43.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. *ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580)*. กรุงเทพฯ.
- สำราญ สารบรรณ. *แนวทางการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่เข้าสู่ภาคการเกษตร*. หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 60 ประจำปีการศึกษา 2560-2561.
- Jiun-Hao Wang. “Recruiting Young Farmers to Join Small-Scale Farming : A Structural Policy Perspective.” *the FFTC-RDA International Seminar on Enhanced Entry of Young Generation into Farming*, Oct. 20-24, Jeonju, Korea. 2014.

